

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАКОН ТА КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДНОСТІ

У зв'язку із набуттям 30.09.2016 року чинності змінами до Конституції України в частині правосуддя у правовому полі держави на-зріла необхідність приведення у відповідність до цих положень норм чинного КПК України. Здавалося б, розробка і запровадження відпо-відних змін мали стати пріоритетними у діяльності уповноважених ор-ганів державної влади з метою якнайшвидшого досягнення системності кримінального процесуального законодавства. Проте, за впливом пів-річного строку бачення певних ключових термінів та підходів у двох основних для кримінального процесу нормативно-правових актах за-лишається різноплановим, що несприятливо позначається і на подаль-шому розвитку правової системи держави. Наведене спонукає до більш детального дослідження законопроектних розробок з окресленого пита-ння та встановлення переваг, недоліків і ймовірних ризиків, що мають місце у цій площині.

Доводиться констатувати, що на сьогодні суб'єктами законодавчої ініціативи здійснено лише перші кроки у напрямку забезпечення від-повідності кримінально-процесуального закону та Конституції України, з урахуванням наявних змін до її положень. Йдеться, насамперед, про Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів Украї-ни у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кон-ституції України (щодо правосуддя)» (в частині забезпечення реаліза-ції функцій прокуратури) № 5177 від 23.09.2016 р. [1], що станом на тепер перебуває на стадії ознайомлення. Автори слушно пропону-ють замінити термін «державне обвинувачення» на «публічне обвину-вачення», що відповідатиме загальній спрямованості реформованої Кон-ституції України, а відтак — КПК України. Водночас, викликає деякі побоювання пропозиція щодо розширення повноважень керівника ор-гану прокуратури вищого рівня. Зокрема, ризик вбачається у надан-ні йому права відібрання пояснень стосовно учасників кримінального провадження у підприємств, організацій, громадян. Це пов'язано з не-визначеністю процесуального статусу таких дій, відсутністю будь-яких вказівок на спосіб їх документування, а отже — сумнівами щодо мож-ливості оскарження і, зрештою, знищення отриманої у їх результаті ін-формації та визнання недопустимості таких доказів. Назване не лише значно ускладнює практичну реалізацію основних засад кримінального провадження, а й навіть суперечить деяким з них за своєю сутністю. Безперечно, імплементація подібної норми до кримінально-процесуаль-

ного закону з наведених підстав є небезпечною з точки зору гарантування прав учасників кримінального провадження. Потенційні ризики містить і запропонована редакція ст. 249 КПК України, відповідно до якої прокуророві вищого рівня може бути надано повноваження щодо ухвалення рішень про припинення НС(Р)Д у разі, якщо в цьому відпала необхідність. Між тим, відповідно до нової редакції Конституції України, саме процесуальний керівник позиціонується як організатор досудового розслідування (хоч дана позиція і не є безспірною), а тому послідовним було б залишити винятково за ним відповідне повноваження, тоді як покладення останнього на прокурора вищого рівня у ряді випадків може обґрунтовано розцінюватися як вияв втручання у процесуальне керівництво.

Автори проекту здійснили певні спроби нормативно скоротити «термінологічну прірву», що утворилася внаслідок перегляду на конституційному рівні становища прокурора під час досудового розслідування. У цьому розрізі, загалом, позитивним є прагнення визначити на рівні КПК України конституційні положення процесуального керівництва та організації досудового розслідування. Втім, сформульовані визначення виявилися не зовсім вдалимими та такими, що суперечать одне одному. Передусім, маємо на увазі відсутність у визначенні процесуального керівництва (в частині викладу мети його здійснення) вказівки на виконання завдань кримінального провадження, тоді як у визначенні організації досудового розслідування таку мету зазначено. Як видається, реалізація останньої є невід'ємною та беззаперечною у діяльності процесуального керівника не лише в теоретичній, але й у практичній площині. При цьому, позитивною, на наш погляд, є пропозиція щодо надання прокуророві можливості доступу до державних реєстрів. Слід зауважити, що така норма оптимізувала б діяльність процесуального керівника зі здобуття даних, необхідних для забезпечення належного перебігу досудового розслідування, у тому числі — гарантування його оперативності та ефективності. Не меншу увагу привертає і формулювання «доступу до баз органів правопорядку», і якщо до змісту такої пропозиції зауважень не виникає, більше того, пропозиція є дотичною до наших рекомендацій щодо запровадження універсальної автоматизованої системи документообігу між адвокатурою, прокуратурою, органами досудового розслідування та судом, то її формальний виклад дещо бентежить, з огляду на застосування терміну, нормативного тлумачення якого досі не містить українське законодавство. Очевидно, слід було б піти або шляхом офіційного роз'яснення терміну «органи правопорядку», або уникати його застосування взагалі.

Не зовсім зрозумілою є специфіка запропонованої регламентації механізму направлення запитів про міжнародну правову допомогу детективами НАБУ до цього ж органу (запропонована редакція ст. 551 КПК). Зазначена норма потребує більш чіткого викладу, оскільки, фактично,

йдеться про процедуру надсилання, що не виправдано ускладнює і розуміння процесу, і його реалізацію. Відтак, у цій частині варто вести мову, радше, про спрощення зазначеного механізму, до прикладу, шляхом реєстрації відповідного запиту підрозділами діловодства НАБУ та невідкладного направлення його за належністю.

Разом з тим, альтернативний законопроект № 5177-1 від 06.10.2016 р. [2] не містить жодних пропозицій в частині приведення термінології Основного Закону а КПК України у відповідність один з одним, проте надмірно ускладнює становище слідчого під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, суттєво звужуючи його процесуальну самостійність, фактично — зводячи її нанівець. Зокрема, йдеться про позбавлення слідчого можливості подавати низку клопотань до слідчого судді (щодо заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі — запобіжних заходів). Така пропозиція видається недоречною, оскільки, по-перше, значно підвищить навантаження на прокурорів, а по-друге — призведе до несвоєчасного ухвалення процесуально значущих рішень, що негативно відобразиться на якості досудового розслідування та забезпеченні прав його учасників, не кажучи вже про спротив слідчих, 47 % з яких вже сьогодні стверджують про недостатню процесуальну самостійність. Цілком прогнозованим, між тим, є й суттєве скорочення кількості слідчих, що буде пропорційним до зменшення обсягу покладених на них функціональних обов'язків. Те саме стосується і пропозиції щодо віднесення до виключної компетенції прокурора підготовки та подання клопотань про проведення обшуку, слідчого експерименту, негласних слідчих (розшукових) дій, складення обвинувального акту. Якщо останнє підлягає, принаймні, якомусь логічному поясненню з позицій подальшого підтримання процесуальним керівником державного (публічного) обвинувачення в суді, то пояснити усунення слідчого від здійснення вище наведених дій узагалі не видається за можливе, адже хто, як не слідчий, будучи суб'єктом проведення розслідування, може визначити та обґрунтувати потребу у вчиненні процесуальних дій або обранні заходів забезпечення кримінального провадження? На прокурора ж, у даному разі, покладається одноосібне здійснення дій, що за своєю природою не властиві ані нагляд, ані процесуальному керівництву. Цілком очевидно, що прагнення суб'єктів законодавчої ініціативи наповнити КПК України такими «новелами» зумовлене не досить вдалим та своєчасним конституційним положенням про покладення на прокурора організації досудового розслідування. Утім, реалізувати таку функцію, прокурор міг би й послугувуючись більшістю норм чинного КПК України, яким так само передбачено його можливість особисто подавати ті чи інші клопотання. З огляду на зазначене, під час подальшого розгляду законопроекту не зайвим було б приділити увагу оцінці наслідків його прийняття як для уповноважених осіб, так і для учасників кримінального провадження.

У цілому ж, розглянуті законопроектні пропозиції є зрозумілими з сутнісної точки зору та, до певної міри, доцільними, хоча й потребують низки уточнень, що мали б бути здійснені вже найближчим часом в інтересах як сторони обвинувачення, так і сторони захисту. Врешті, ми переконані, що першочергові кроки законодавчої влади мають бути звернені в напрямку швидкого та якісного приведення положень КПК України у відповідність до чинної Конституції України, адже на даний час обидва нормативно-правові акти у своїй сукупності не видаються настільки повними та органічними, наскільки це необхідно для достатнього процесуального забезпечення функціонування органів досудового розслідування та органів прокуратури, а власне — для забезпечення цілісного бачення кримінального процесуального законодавства.

Література

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (в частині забезпечення реалізації функцій прокуратури) № 5177 від 23.09.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60096.

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (в частині реформування прокуратури відповідно до європейських стандартів) № 5177-1 від 06.10.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60211.

Бобошко О. М.,

*Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія», старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін*

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС — процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність *acquis communautaire*. Адаптація законодавства є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Acquis communautaire в дослівному перекладі з французької — «надбання Співтовариства». Цей термін відображає особливості правової